

Izveštaj iz istraživanja sa studentima

Nova pismenost

Percepcija studenata u Srbiji o medijskoj i digitalnoj pismenosti

Izveštaj iz istraživanja sa studentima

Nova pismenost

Studenti

(I ciklus)

Pripremio: **Centar za slobodne izbore i demokratiju**

Jelena Jeremić, Bratislav Raković, Bojan Klačar

Mart 2022. godine

SADRŽAJ

1. Metodološke napomene i opis uzorka	4
2. Sažetak.....	5
3. Kako se studenti u Srbiji informišu i kojim medijima veruju?.....	8
4. Korišćenje društvenih mreža.....	11
5. Negativni medijski sadržaji i dezinformacije.....	14
6. Percepcija medijske i digitalne pismenosti	18
7. Medijska i digitalna pismenost u obrazovanju.....	22

1. Metodološke napomene i opis uzorka

Istraživanje realizovali	CeSID i Propulsion uz podršku USAID Srbija
Terenski rad	Od 3. marta 2022. godine do 18. marta 2022. godine
Tip i veličina uzorka	538 studenata
Istraživačka tehnika	„Licem u lice”, onlajn upitnik putem mobilnog telefona ili tableta
Istraživački instrument	Upitnik od 50 pitanja

Istraživanje javnog mnjenja, koje su realizovali **CeSID i Propulsion uz podršku USAID Srbija**, sprovedeno je u periodu od 3. do 18. marta 2022. godine na teritoriji Republike Srbije bez Kosova i Metohije. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 538 mladih u starosnoj dobi između 18 i 28 godina. Kao istraživački instrument je korišćen upitnik od 50 pitanja. Istraživanje je sprovedeno „licem u lice“ i kroz onlajn upitnik putem mobilnog telefona ili tableta.

Opis uzorka

Na osnovu metodologije koja je uspostavljena prilikom sprovođenja ovog istraživanja obuhvaćene su sledeće kategorije ispitanika:

Polna struktura ispitanika: 39% muškaraca, 59% žena i 2% ispitanika se nije izjasnilo.

Starost ispitanika: od 18 do 23 godine (85%), preko 24 godine (15%).

Univerzitet: Univerzitet u Beogradu (43%), Univerzitet u Novom Sadu (19%), Univerzitet u Nišu (19%), Univerzitet u Kragujevcu (10%), Državni univerzitet u Novom Pazaru (9%).

Fakultet: Tehnički fakulteti (21%), Fakulteti društveno-humanističkog usmerenja (49%), Fakulteti medicinskog usmerenja (16%), Tehnološki fakulteti (8%), Prirodno-matematički fakulteti (6%).

Godina studija: Prva (18%), Druga (25%), Treća (21%), Četvrta (23%), Master studije (11%), Doktorske studije (2%).

Nacionalnost ispitanika: Srpska (86%), Mađarska (2%), Albanska (1%), Bošnjačka (7%), Romska (1%), ostali (1%), nisu želeli da se izjasne (2%).

2. Sažetak

Izveštaj analizira percepciju studenata pet univerziteta u Srbiji o medijskoj i digitalnoj pismenosti. Uzorak čini 538 studenata fakulteta Univerziteta u Beogradu, Novom Sadu, Nišu, Kragujevcu i Državnog univerziteta u Novom Pazaru. Upitnik je sadržao 50 pitanja koja su poslužila za analizu stavova studenata o tome kako se informišu, kome veruju, kako i u koje svrhe koriste društvene mreže, da li prepoznaju zlostavljanje na internetu, kao i kakva je njihova percepcija medijske i digitalne pismenosti u Srbiji.

Kada se radi o informisanosti studenata o dešavanjima u Srbiji, **skoro polovina ispitanika (44%) navela je da se niti slaže, niti ne slaže sa tvrdnjom da je dobro informisana** o svim dešavanjima u Srbiji. S druge strane, **38% ispitanih studenata smatra da je dobro informisano, dok njih 17% ističe da nije dobro informisano o svim dešavanjima u Srbiji**. Među onima koji prednjače u stavu da **sebe smatraju dobro informisanim o svim dešavanjima u Srbiji su i studenti fakulteta društveno-humanističkog i medicinskog usmerenja**, dok oni koji dolaze sa tehnoloških i prirodno-matematičkih fakulteta **natprosečno navode da ne smatraju sebe dovoljno informisanim** o dešavanjima u Srbiji.

Ako je reč o medijima kao izvoru informisanja o ključnim dešavanjima, **trećina ispitanika navela je da se ne slaže sa tvrdnjom da su mediji njihov ključni izvor informacija** o svim dešavanjima u zemlji. Najveći broj studenata opredelio se za stav **da su mediji možda njihov ključni izvor informisanja, odnosno da se i slažu i ne slažu sa ovom tvrdnjom – njih 35%**.

Prema stepenu poverenja u tradicionalne medije, onlajn medije i društvene mreže studenti su se opredelili na ovaj način: **više od polovine studenata (53%) koji su bili deo ovog istraživanja navelo je da nema poverenja u tradicionalne medije** (televizija, štampa, radio, magazini, nedeljnici...), **dok gotovo trećina ispitanika navodi da nema poverenja u onlajn medije (32%)**. Najmanje ispitanika, njih **29%**, **navelo je da nema poverenja u društvene mreže Facebook, Instagram, Twitter, TikTok i YouTube**.

Studenti najviše koriste društvenu mrežu Instagram, na drugom mestu je YouTube, a potom Facebook. **Instagram** je od strane studenata najčešće korišćen za zabavu i razonodu, a potom i za komunikaciju sa rodbinom i prijateljima, kao i za upoznavanje novih ljudi. **YouTube** kao drugu najčešće navođenu mrežu studenti su

označavali kao mrežu koju uglavnom koriste za zabavu i razonodu, ali i obrazovanje i učenje novih stvari. **Facebook** studenti u najvećem procentu koriste za komunikaciju sa rodbinom i prijateljima, dok društvena mreža **Twitter** među ovom populacijom služi u najvećoj meri za informisanje o različitim temama.

Ukupno 44% studenata je reklo da društvene mreže povremeno koristi za istraživanje, stvaralaštvo i učenje. Svaki četvrti student naveo je da društvene mreže često koristi za istraživanje, stvaralaštvo i učenje (25%), a petina njih da retko koristi društvene mreže u ove svrhe (20%).

Studenti su se izjašnjavali i prema negativnom medijskom sadržaju i dezinformacijama na internetu. **Kada naiđe na dezinformaciju ili uznemirujući sadržaj, najveći broj studenata takvu informaciju/sadržaj zanemari (37%). Skoro jednak broj studenata navodi da će u toj situaciji prijaviti negativan medijski sadržaj (21%), odnosno da će najpre istražiti i proveriti ovakvu informaciju/sadržaj (20%).** Oko 18% ispitanih studenata reklo je da blokira osobu/stranicu koja deli uznemirujući sadržaj, a samo 1% navodi da takav sadržaj i podeli.

Gotovo dve trećine studenata misli da može da prepozna cyberbullying, odnosno zlostavljanje putem interneta (60%). Trećina njih je rekla da sigurno može da prepozna pretnje na internetu (33%), dok je 6% ispitanika reklo da ne može da prepozna cyberbullying.

Čak 43% studenata navodi da je veoma retko doživljavalo neprijatnosti na internetu. Pri susretu sa zlostavljanjem na internetu više od polovine studenata je reklo da bi se od takvih sadržaja zaštitilo tako što bi blokiralo zlostavljača (55%). Administratoru mreže/vebsajta ili foruma obratilo bi se 15% studenata, dok bi se svaki deveti odlučio da slučaj prijavi nadležnim organima (11%). Oko 8% ispitanika je navelo da bi se odjavilo sa mreže, dok 5% navodi da bi se upustilo u raspravu sa zlostavljačem. **Čak 77% studenata navelo je da izbegava sadržaje koji uključuju govor mržnje.**

Od sedam tvrdnji vezanih za medijsku i digitalnu pismenost, **najviše ispitanika je reklo da razlikuje sponzorisanu od nesponzorisanu sadržaja, a najmanje njih čita „politiku kolačića“ pri pristupanju nekom vebsajtu.** U drugom setu pitanja praksa koju su ispitanici navodili kao najčešću je obazrivost prilikom pisanja na internetu, a najređe - da vesti proveravaju iz više izvora. Većina ispitanika se slaže sa tvrdnjama da treba pojačati zaštitu ličnih podataka prilikom

objavljivanja sadržaja (npr. lica, izjave i sl.), da svako objavljivanje ličnih podataka treba da ima pristanak osobe na koju se podaci odnose i da vode računa o privatnosti podataka na internetu. S druge strane, najviše je onih koji se ne slažu sa tvrdnjom da se može kontrolisati deljenje objave koja se postavi na internet, kao i sa tvrdnjom da, kada se neki sadržaj obriše sa interneta, on postaje zauvek nedostupan i uklonjen.

Kada su u pitanju digitalne veštine, **velika većina ispitanika (preko 90%) koristi platforme za komunikaciju kao što su: Viber, WhatsApp ili Telegram, zna da obradi tekstualni dokument, da pronade istoriju pretrage na računaru, napravi prezentaciju i pronade na internetu sadržaje koji ih interesuju.** Uporedno gledano, najmanje je onih koji znaju da snime, montiraju i postave video na neku od platformi poput kanala Youtube ili Vimeo.

Najveći broj studenata koji je učestvovao u istraživanju medijsku pismenost prevashodno vezuje za komunikaciju i interakciju u javnom, digitalnom i fizičkom prostoru. **Oko polovine anketiranih studenata smatra da bi predmet koji bi se na fakultetu bavio medijskom ili digitalnom pismenošću doneo korisna i upotrebljiva znanja.** Mada ispitanici nisu odgovarali na to da li bi im u procesu školovanja u značajnoj meri koristilo ako bi ojačali kritičko mišljenje, dve petine njih je reklo da bi im to donekle koristilo.

Relativno je najviše studenata koji smatraju da njihov fakultet ne posvećuje dovoljnu pažnju programima medijske i digitalne pismenosti i da to treba promeniti. Ipak, skoro trećina ispitanika smatra da su programi medijske i digitalne pismenosti u dovoljnoj meri zastupljeni, dok skoro petina nije znala da odgovori. Najveći broj ispitanika nije ni zadovoljan, niti nezadovoljan kvalitetom programa medijske i digitalne pismenosti na svom fakultetu, a 27% njih je primetilo da takvog programa uopšte nema na njihovom fakultetu. Većina ispitanih studenata smatra da su znanja i veštine koje medijska i digitalna pismenost nose sa sobom nešto što je uopšteno gledano korisno.

3. Kako se studenti u Srbiji informišu i kojim medijima veruju?

Studenti koji su bili deo ovog istraživanja odgovarali su na niz pitanja povezanih sa stepenom njihove informisanosti o dešavanjima u zemlji i stepenom poverenja koje imaju u aktuelne medije. Istraživanje je pokazalo da se **skoro polovina ispitanika (44%) niti slaže, niti ne slaže sa tvrdnjom da je dobro informisana o svim dešavanjima u Srbiji**. S druge strane, 38% ispitanika je iznelo stav da se slaže sa tvrdnjom da su **dobro informisani**, dok 17% ispitanih studenata ističe da **nije dobro informisano o svim dešavanjima u Srbiji**.

Grafikon 3.1. Za sebe mogu reći da sam dobro informisan o svim dešavanjima u Srbiji? (u %)

Među onim studentima koji smatraju da nisu dobro informisani o dešavanjima u Srbiji ističu se ispitanice ženskog pola više nego muškarci. Studenti koji su nešto iznad proseka navodili da ne smatraju sebe dovoljno informisanim o dešavanjima u Srbiji imaju 24 i više godina starosti. Oni koji navode da su znatno iznad proseka dobro informisani o dešavanjima u Srbiji pohađaju treću godinu studija.

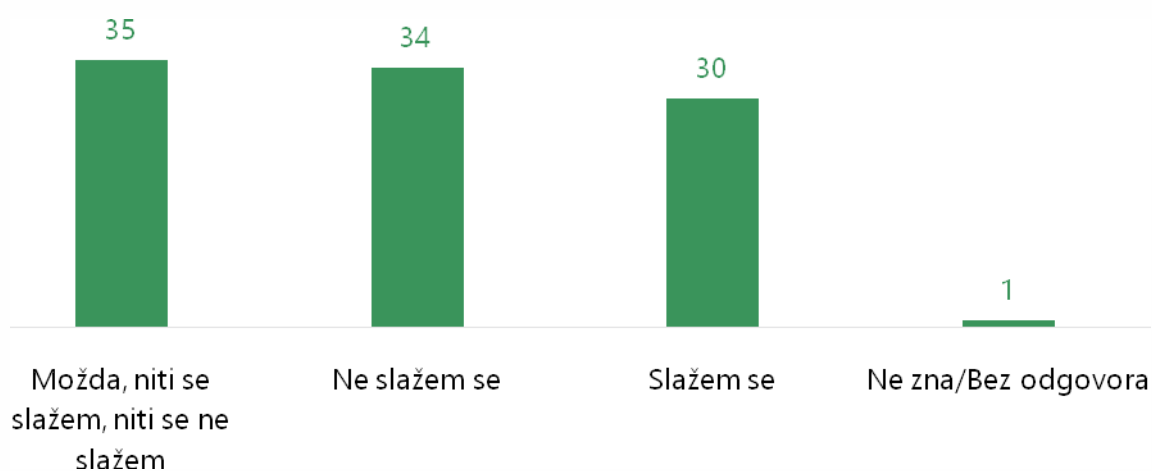
Studenti Niškog univerziteta su natprosečno navodili da se slažu sa tvrdnjom da su dobro informisani o svim dešavanjima u Srbiji, dok oni koji pohađaju Univerzitet u Novom Sadu i Državni univerzitet u Novom Pazaru natprosečno navode da nisu dovoljno informisani o istom. Među onima koji prednjače u stavu da sebe smatraju dobro informisanim o svim dešavanjima u Srbiji su i studenti fakulteta društveno-humanističkog i medicinskog usmerenja, dok oni koji dolaze sa tehnoloških i

prirodno-matematičkih fakulteta natprosečno navode da ne smatraju sebe dovoljno informisanim o svim dešavanjima u Srbiji.

Posmatrano prema nacionalnosti ispitanika, oni koji su natprosečno navodili da nisu dobro informisani o svim dešavanjima u Srbiji jesu pripadnici nacionalnih manjina, odnosno studenti mađarske, bošnjačke i romske nacionalnosti koji žive u Srbiji.

Kada je reč o stavovima studenata prema medijima kao izvoru informacija, istraživanje je pokazalo da je prilično ujednačen broj studenata koji smatraju da su mediji ključni izvor informacija o svim dešavanjima u Srbiji, kao i onih koji nisu ovog mišljenja. Naime, **trećina ispitanika navela je da se ne slaže sa tvrdnjom da su mediji njihov ključni izvor informacija o svim dešavanjima u zemlji**, dok je za 4 procentna poena manji broj onih koji su rekli da se slažu sa ovom tvrdnjom (30%). Najveći broj studenata opredelio se za stav da su mediji možda njihov ključni izvor informisanja, odnosno da se i slažu i ne slažu sa ovom tvrdnjom – njih 35%.

Grafikon 3.2. Mediji su moj ključni izvor informisanja o svim dešavanjima u Srbiji? (u %)

Studentkinje su te koje nešto iznad proseka iskazuju stav da su mediji za njih ključni izvor informisanja o dešavanjima u Srbiji, kao i oni koji imaju 24 i više godina starosti. Ispitanici koji su na master ili doktorskim studijama iznad proseka navode da su mediji njihov ključni izvor informisanja, kao i natprosečno studenti sa tehnoloških fakulteta i fakulteta medicinskog usmerenja. Oni koji su navodili da su mediji njihov ključni izvor informisanja jesu i iznad proseka studenti bošnjačke nacionalnosti. Studenti koji su natprosečno navodili da ne smatraju medije za svoj ključni izvor informisanja o dešavanjima u Srbiji jesu studenti Univerziteta u Beogradu.

Više od polovine studenata koji su bili deo ovog istraživanja navelo je da nema poverenja u tradicionalne medije (televizija, štampa, radio, magazini, nedeljnici...) - **ukupno 53%**. Nešto više od trećine ispitanika nije pokazalo jasan stav po ovom pitanju (37%), dok svaki deseti student navodi da ima poverenja u tradicionalne medije.

Grafikon 3.3. Da li biste za sebe rekli da imate poverenja u tradicionalne medije (televizija, štampa, radio, magazini, nedeljnici...)? (u %)

Studentkinje, kao i oni koji imaju 24 i više godina starosti nešto iznad proseka navode da imaju poverenja u tradicionalne medije. Oni koji nemaju poverenja u tradicionalne medije natprosečno su studenti Univerziteta u Beogradu i Univerziteta u Kragujevcu. Ispitanici koji studiraju neki od fakulteta medicinskog usmerenja za pet procentnih poena iznad proseka navode da imaju poverenja u tradicionalne medije kao izvor informisanja, a tog su stava i studenti Niškog univerziteta.

Polovina studenata nema jasan stav kada se radi o poverenju u informacije koje dolaze sa onlajn medija (50%). S druge strane, **gotovo trećina ispitanika navodi da nema poverenja u onlajn medije (32%),** dok je **18% studenata reklo da ima poverenja u onlajn medije i informacije koje prima iz tih izvora.**

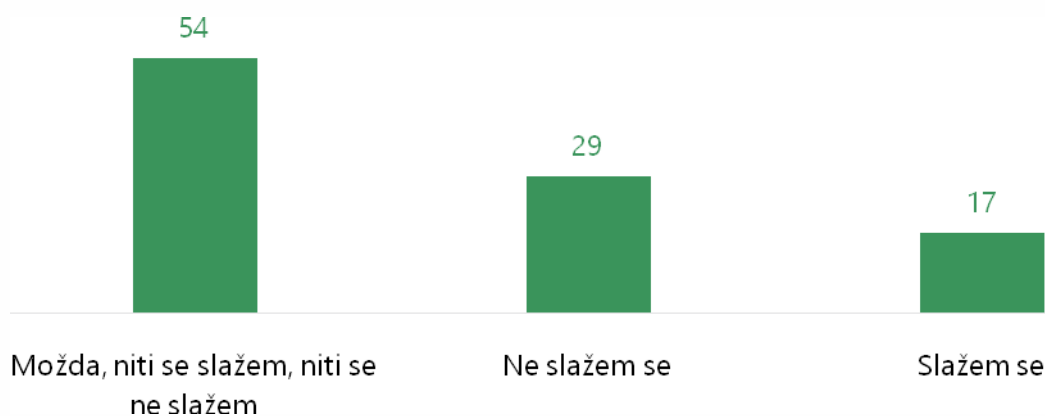
Grafikon 3.4. Da li biste za sebe rekli da imate poverenja u onlajn medije (internet portale, sajtove, forum...)? (u %)

Studenti koji imaju 24 i više godina natprosečno ističu da bi za sebe rekli da imaju poverenja u onlajn medije, kao i oni koji dolaze sa Univerziteta u Nišu. Nasuprot njima, studenti Univerziteta u Beogradu i Državnog univerziteta u Novom Pazaru natprosečno ne bi rekli da imaju poverenja u onlajn medije.

Više od polovine ispitanika nema jasan stav kada se radi o stepenu poverenja koje imaju u društvene mreže – **54% studenata navodi da bi možda za sebe reklo da ima poverenje u njih.** Nešto više od četvrtine (**29%**) reklo je da se ne slaže sa tvrdnjom da ima poverenja u društvene mreže, dok **17% studenata smatra da može reći za sebe da ima poverenja u društvene mreže Facebook, Instagram, Twitter, TikTok i YouTube.**

Grafikon 3.5. Da li biste za sebe rekli da imate poverenja u društvene mreže (Facebook, Instagram, Twitter, TikTok, YouTube...)? (u %)

Kao i u odnosu prema onlajn medijima, tako se i prema stepenu poverenja u društvene mreže zapaža da oni koji nešto iznad proseka pokazuju veći stepen poverenja jesu studenti starosti 24 i više godina koji pohađaju neki od fakulteta Niškog univerziteta.

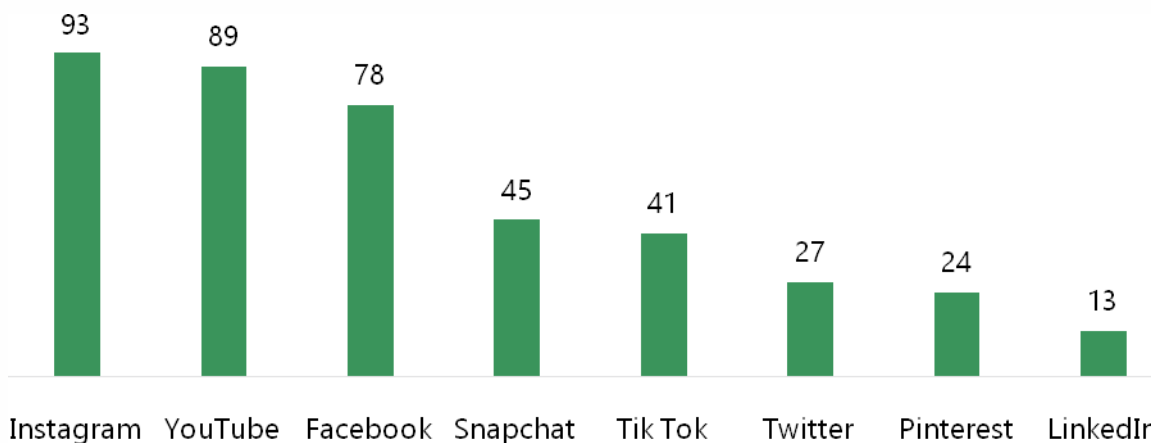
4. Korišćenje društvenih mreža

Društvene mreže postaju sve zastupljenije u svakodnevnoj interakciji mladih, ali i kao izvor informisanja. Studenti koji pohađaju neki od pet univerziteta koji su bili deo uzorka u ovom istraživanju odgovarali su na pitanja povezana sa upotrebom društvenih mreža, kao i sa razlozima zbog kojih ih svakodnevno koriste.

Kada je u okviru pitanja ponuđeno više odgovora za koje su studenti mogli da se opredele, upotreba *Instagrama* odnosi prevagu u odnosu na druge društvene mreže – **93% studenata navelo je upravo Instagram kao društvenu mrežu koju najviše**

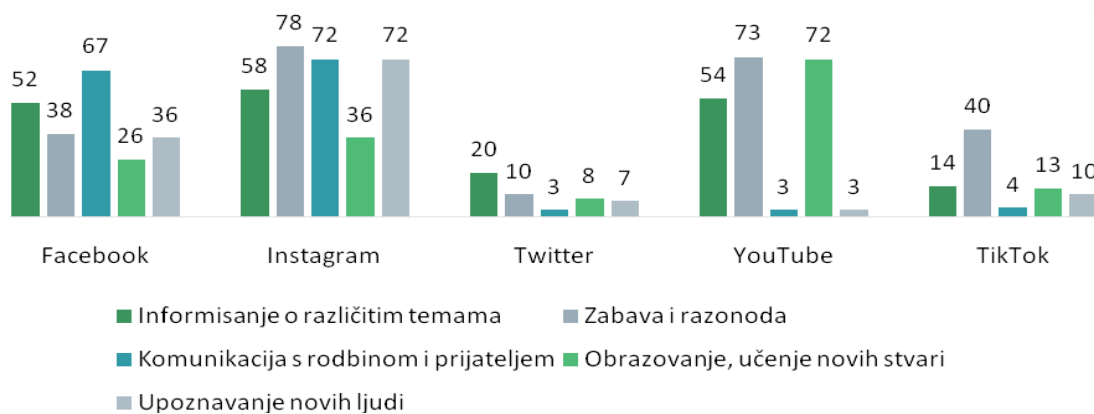
koristi. Na drugom mestu našao se **YouTube** za koji se opredelilo **89%** njih, dok je na trećem mestu **Facebook**, koji navodi **78%** ispitanih. Treba dodati da je čak **98%** svih ispitanih studenata reklo da koristi društvene mreže, dok je samo **2%** navelo da nije na društvenim mrežama.

Grafikon 4.1. Koje društvene mreže koristite? (više odgovora, u %)

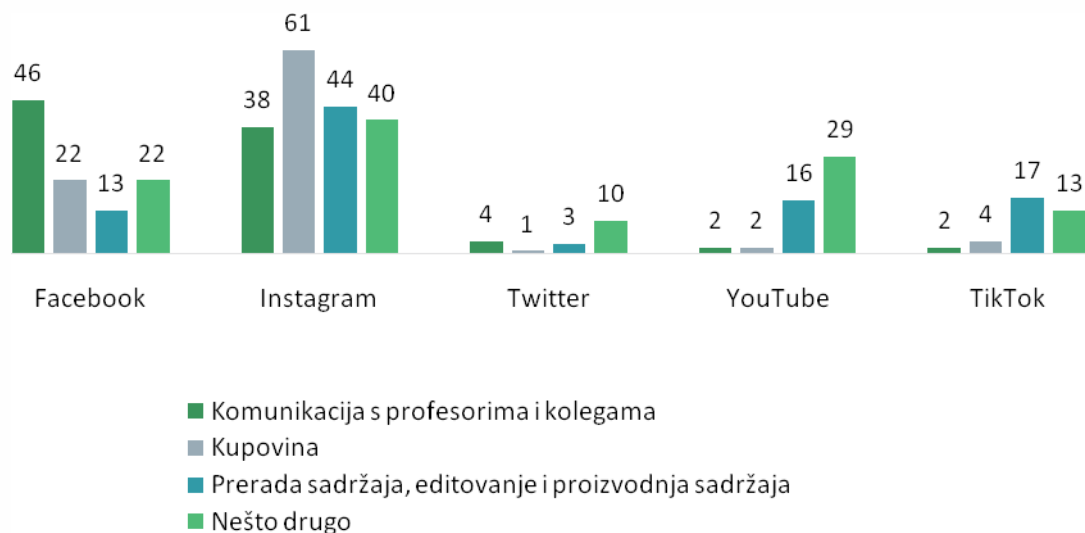
Instagram, društvenu mrežu koja je u najvećem procentu korišćena od strane studenata, oni prevashodno **koriste u svrhu zabave i razonode, a potom i za komunikaciju sa rodbinom i prijateljima, kao i upoznavanje novih ljudi.** **YouTube**, kao drugu najčešće navođenu mrežu, studenti su označavali kao mrežu koju uglavnom koriste za **zabavu i razonodu, ali i obrazovanje i učenje novih stvari.** **Facebook** studenti u najvećem procentu koriste za **komunikaciju sa rodbinom i prijateljima**, dok društvena mreža **Twitter** među ovom populacijom služi u najvećem obimu za **informisanje o različitim temama.**

Grafikon 4.2. U koje svrhe koristite društvene mreže? (više odgovora, u %)

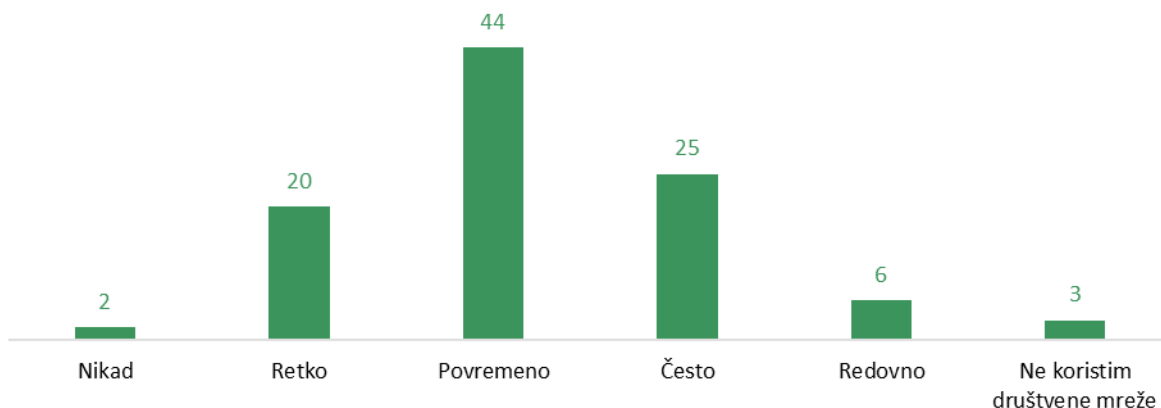
U svrhu kupovine najčešće je korišćena društvena mreža Instagram, a za komunikaciju sa profesorima i kolegama studenti navode u velikom procentu društvenu mrežu Facebook.

Grafikon 4.3. U koje svrhe koristite društvene mreže? (više odgovora, u %)

Studenti su se izjašnjavali i prema **upotrebi društvenih mreža za istraživanje, stvaralaštvo i učenje. Čak 44% njih navelo je da društvene mreže povremeno koristi u te svrhe, dok je svaki četvrti student naveo da društvene mreže često koristi za istraživanje, stvaralaštvo i učenje (25%).** Petina studenata pak navodi da retko koristi društvene mreže u ove svrhe (20%).

Grafikon 4.4. Koliko koristite različite društvene mreže za istraživanje, stvaralaštvo i učenje? (u %)

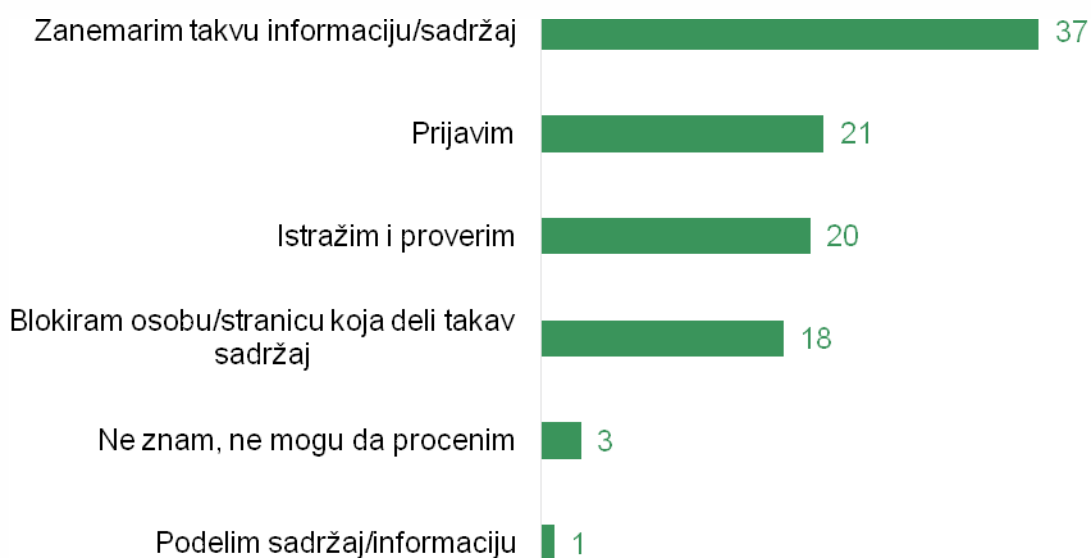

Studenti od 18 do 23 godine starosti iznad proseka navode da društvene mreže koriste često i redovno za istraživanje, stvaralaštvo i učenje. Oni koji su na prvoj i drugoj godini studija natprosečno navode da društvene mreže redovno koriste u te svrhe, dok oni koji su na trećoj godini studija to rade često. Među onima koji navode da redovno koriste društvene mreže za stvaralaštvo i učenje ima više studentkinja nego studenata. Studenti Novosadskog univerziteta iznad proseka navode da društvene mreže za potrebe istraživanja i učenja ne koriste nikad, dok ih natprosečno redovno koriste studenti Državnog univerziteta u Novom Pazaru i Univerziteta u Kragujevcu, a najviše studenti Univerziteta u Beogradu. Studenti fakulteta društveno-humanističkog usmerenja se izdvajaju u kategoriji onih koji često koriste društvene mreže u ove svrhe.

5. Negativni medijski sadržaji i dezinformacije

Kada naiđe na dezinformaciju ili uznemirujući sadržaj, najveći broj studenata takvu informaciju/sadržaj zanemari (37%). Skoro jednak broj studenata navodi da će u toj situaciji **prijaviti negativan medijski sadržaj (21%), odnosno da će najpre istražiti i proveriti ovakvu informaciju/sadržaj (20%).** Da **blokira osobu/stranicu** koja deli uznemirujući sadržaj reklo je **18% ispitanih studenata**, dok samo 1% navodi da takav sadržaj i podeli.

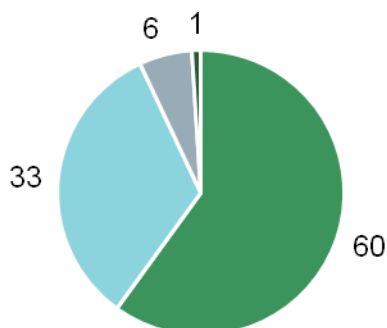
Grafikon 5.1. Šta radite kada naiđete na dezinformaciju ili uznemirujući sadržaj? (u %)

Žene, više nego muškarci, navode da su spremne da prijave dezinformaciju ili uznemirujući sadržaj na internetu. Posmatrano po univerzitetima, studenti Novosadskog univerziteta natprosečno navode da će prijaviti negativan sadržaj ili dezinformaciju ili da će blokirati osobu/sadržaj tog tipa, a u tome prednjače i studenti tehnoloških fakulteta. Oni koji su se izjasnili iznad proseka da takav sadržaj zanemaruju su studenti Državnog univerziteta u Novom Pazaru i Univerziteta u Kragujevcu, kao i oni koji studiraju prirodno-matematičke fakultete. Studenti bošnjačke i romske nacionalnosti iznad proseka se izdvajaju u grupi onih koji su rekli da takav sadržaj na internetu zanemaruju. U kategoriji onih koji su rekli da bi takav sadržaj prijavili najviše je bilo studenata Univerziteta u Beogradu, kao i studentkinja u odnosu na studente.

Skoro dve trećine studenata misli da može da prepozna cyberbullying, odnosno zlostavljanje putem interneta (60%). Trećina njih je rekla da **sigurno može da prepozna pretnje na internetu (33%),** dok je **6% ispitanika reklo da ne može da prepozna cyberbullying.**

Grafikon 5.2. Da li umete da prepoznate „cyberbullying“, odnosno zlostavljanje putem interneta (vređanje, pretnje i sl., na društvenim mrežama, forumima, portalima i slično)? (u %)

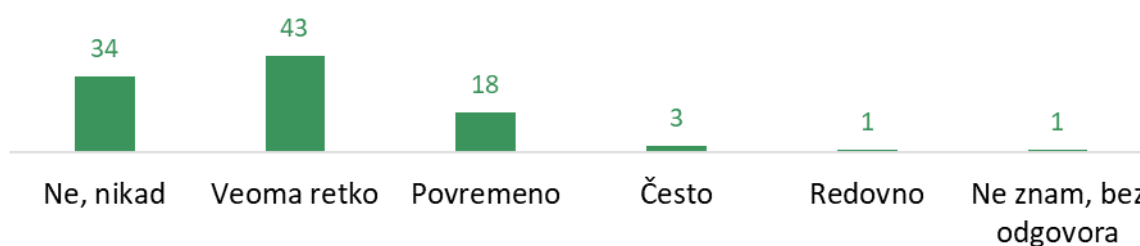

Da, mislim da mogu ■ Da, sigurno mogu ■ Ne ■ Ne koristim internet

Studenti stariji od 24 godine više od proseka navode da nisu sposobni da prepoznaju pretnje putem interneta, kao i oni koji studiraju na Univerzitetu u Novom Sadu i Državnom univerzitetu u Novom Pazaru. Studenti Niškog univerziteta sa fakulteta medicinskog usmerenja natprosečno navode da sigurno mogu da prepoznaju pretnje putem interneta. Studenti bošnjačke nacionalnosti natprosečno navode da misle da mogu da prepoznaju zlostavljanje putem interneta.

Čak 43% studenata navodi da je veoma retko doživljavalo neprijatnosti na internetu, a dodatno skoro trećina ističe da nikada nije doživela neprijatnosti u komunikaciji putem interneta, bilo od strane poznatih ili nepoznatih ljudi (33%). Zbirno, skoro petina studenata navela je da je povremeno i često doživljavala ovakve neprijatnosti.

Grafikon 5.3. Da li ste Vi doživljavali neprijatnosti u komunikaciji putem interneta od strane poznatih ili nepoznatih ljudi, u vidu vređanja, pozivanja, ismevanja, pretnji i slično? (u %)

Studenti koji pohađaju neki od fakulteta Univerziteta u Nišu natprosečno navode da su se često susretali sa neprijatnostima putem interneta; s druge strane, studenti tehničkih fakulteta Univerziteta u Beogradu i Kragujevcu, kao i Državnog univerziteta u Novom Pazaru iznad proseka navode da se nikad nisu susretali sa neakvim pretnjama. Da su se povremeno susretali sa pretnjama u komunikaciji na internetu, iznad proseka su navodili studenti fakulteta društveno-humanističkog usmerenja. Nije bilo razlika kod percepcije studenata muškog i ženskog pola kod odgovora na ovo pitanje.

Pri susretu sa zlostavljanjem na internetu više od polovine studenata reklo je da bi se od takvih sadržaja zaštitilo tako što bi blokiralo zlostavljača (55%). Administratoru mreže/vebsajta ili foruma obratilo bi se 15% studenata, dok bi se svaki deveti odlučio da slučaj prijavi nadležnim organima (11%). Oko 8% ispitanika navodi da bi se odjavilo sa mreže, dok 5% navodi da bi se upustilo u raspravu sa zlostavljačem.

Grafikon 5.4. Da li znate na koji način da se zaštitite u slučaju zlostavljanja putem interneta? (u %)

Studentkinje se više nego studenti odlučuju da blokiraju zlostavljača i da slučaj prijave nadležnim organima. Da bi blokirali zlostavljača u najvećoj meri su navodili studenti Univerziteta u Beogradu i Nišu. Studenti Univerziteta u Beogradu natprosečno su se izdvojili u kategoriji onih koji bi slučaj prijavili nadležnim organima. U raspravu sa zlostavljačem najviše bi se upuštali studenti fakulteta društveno-humanističkog usmerenja, dok bi se oni sa fakulteta medicinskog usmerenja iznad proseka odlučivali na blokiranje zlostavljača.

Pri susretu sa sadržajima koji uključuju govor mržnje, čak 77% studenata navelo je da ih izbegava. Svaki deveti ispitanik navodi da prati takve internet sadržaje zbog informisanosti, a svaki jedanaesti, odnosno **9% studenata navodi da uzima učešće u raspravi, kritikujući govor mržnje.**

Grafikon 5.5. Kako reagujete na internet sadržaje koji uključuju govor mržnje? (u %)

Studentkinje iznad proseka navode da izbegavaju takve sadržaje. Takođe, znatno iznad proseka studenti Niškog univerziteta navode da učestvuju u raspravi, kritikujući zlostavljača. Takav govor brane, ukoliko smatraju da je bezazlen, u najvećoj meri studenti Beogradskog univerziteta, ali se isto tako oni više od ostalih ističu u kategoriji onih koji su rekli da takve sadržaje izbegavaju. U kategoriji onih koji učestvuju u raspravi najviše su se izdvojili studenti fakulteta društveno-humanističkog usmerenja, dok su se među onima koji izbegavaju takve sadržaje natprosečno izdvojili studenti bošnjačke nacionalnosti.

6. Percepcija medijske i digitalne pismenosti

U ovom poglavlju predstavljeni su nalazi u pogledu percepcije medijske i digitalne pismenosti. Ispitanicima je ponuđen set pitanja i tvrdnji vezanih za njihove navike.

U pogledu samoprocene kada su u pitanju određena digitalna znanja i veštine, **najviše ispitanika smatra da razlikuje sponzorisani od nesponzorisanih sadržaja na internetu (81%)**. Takođe, 73% ispitanika razume na koji način društvene mreže kao što su *Facebook* i *Instagram* rangiraju sadržaje. **Više od polovine ispitanika (59%) reklo je da uvek proverava da li je tvrdnja iz naslova nekog teksta na koji su**

naišli potkrepljena u samom tekstu. Dvostruku verifikaciju internet profila koristi 52% ispitanika. Nešto ispod trećine je onih koji koriste aplikacije za upravljanje šiframa (31%) i koji su upoznati sa Opštom odredbom o zaštiti podataka (GDPR) i Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti (30%). **Tek petina ispitanika rekla je da čita „politiku kolačića“** kada uđe na neki vebsajt. Opšti obrazac je da su studenti Univerziteta u Nišu i Državnog univerziteta u Novom Pazaru manje upoznati ili ređe praktikovali aktivnosti iz gorepomenutih pitanja.

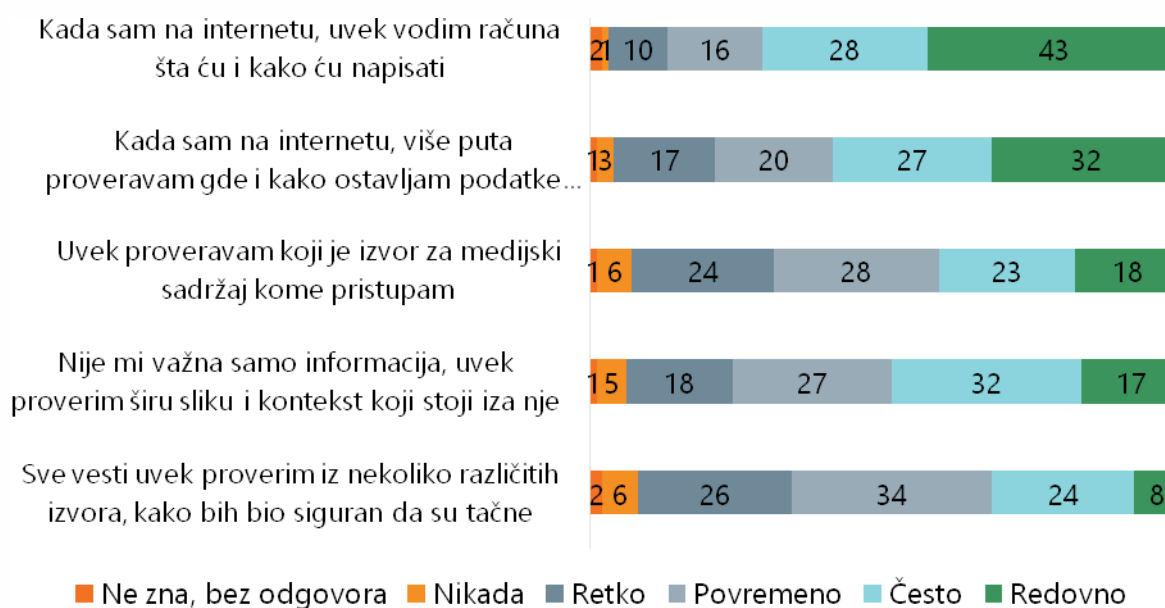
Grafikon 6.1. – Da li Vi lično... (odgovori „da“, u %)

Kada su u pitanju dodatne digitalne i medijske navike, **najčešća od ponuđenih među ispitanicima je da vode računa šta će i kako napisati na internetu (zbirno 71% često ili redovno).** Ukupno je 59% onih koji često ili redovno više puta proveravaju gde i kako ostavljaju podatke. Da nije važna samo informacija, već i određeni kontekst u kojem se takva informacija plasira, česta ili redovna navika (zbirno) je kod skoro polovine ispitanika (49%). Proveravanje izvora medijskog sadržaja kojem pristupaju je česta ili redovna pojava kod 41% ispitanika. U poređeno gledano, **najređa pojava je proveravanje verodostojnosti vesti iz više izvora,** to je

česta ili redovna praksa kod oko trećine ispitanika zbirno (32%). Studenti Univerziteta u Beogradu su najčešće praktikovali ove medijske navike, a najređe – studenti Univerziteta u Novom Sadu. Takođe, ispitanici sa fakulteta medicinskih usmerenja u većoj meri imaju ove medijske navike od drugih, dok ih najmanje imaju ispitanici sa prirodnih i tehnoloških fakulteta.

Grafikon 6.2. U kojoj meri sledeće medijske navike odgovaraju Vama lično i da li se ponašate u skladu sa navedenim? (u %)

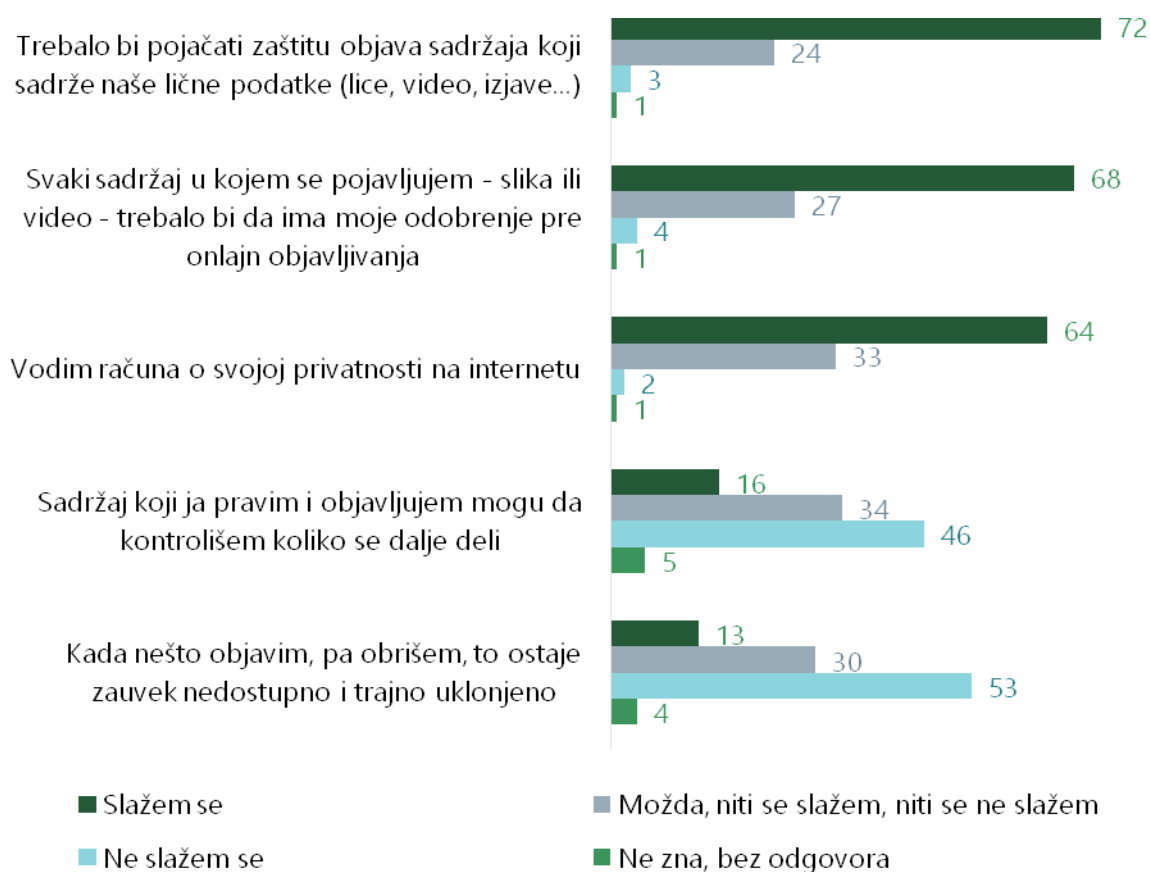
Ispitanici su upitani i da li se slažu sa određenim setom tvrdnji koje se tiču privatnosti. **Najviše ispitanika se slaže sa tvrdnjom da bi trebalo pojačati zaštitu objava informacija koje sadrže naše lične podatke kao što su lice, video, izjave i slično (72%),** dok je većina ostalih na ovu tvrdnju odgovorila *možda*, odnosno da se niti slažu, niti ne slažu. Takođe, malo je onih koji se ne bi složili sa tvrdnjom da bi postavljanje videa na internet u kojem se oni pojavljuju zahtevalo njihov pristanak na tako nešto – sa ovom tvrdnjom slaže se 68% ispitanika, dok se 27% niti slaže, niti se ne slaže. Oko 64% ispitanika se slaže sa tvrdnjom da vode računa o svojoj privatnosti na internetu, uz još trećinu koja se niti slaže, niti se ne slaže, a uz svega 2% onih koji se sa tvrdnjom ne slažu.

S druge strane, tek 16% ispitanika misli da sadržaj koji sami naprave i objave mogu i da kontrolišu u pogledu toga koliko se taj sadržaj može dalje deliti. Dok je oko trećine odgovorilo *možda*, najviše je onih (46%) koji se sa tom tvrdnjom ne slažu. Naposletku,

najmanje ispitanika je ubeđeno da kada nešto objave na internetu, pa obrišu, to zauvek ostaje uklonjeno i nedostupno. Sa tom tvrdnjom se ne slaže nešto više od polovine ispitanika (53%), a slaže se tek 13%.

Treba primetiti da su studentkinje u većoj meri pokazale brigu za privatnost od studenata, ali i da su studenti Univerziteta u Novom Sadu pokazali manju obazrivost u ovom pogledu od ostalih.

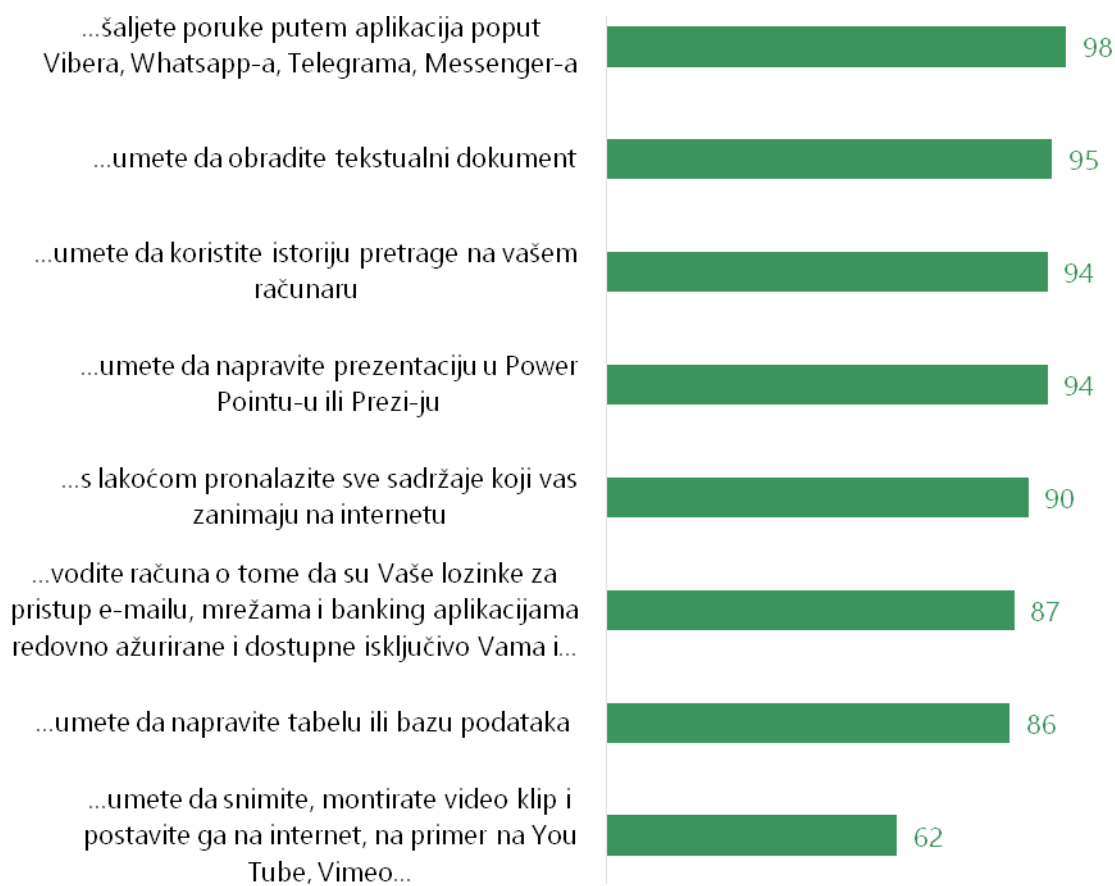
Grafikon 6.3. U kojoj meri se slažete sa sledećim tvrdnjama? (u %)

Set tvrdnji vezanih za digitalne veštine takođe je predstavljen ispitanicima, na koji su odgovarali sa *da* ili *ne*. **Najviše ispitanika, čak 98%, reklo je da šalje poruke putem aplikacija za komunikaciju kao što su Viber, WhatsApp, Telegram i slične.** Tekstualni dokument zna da obradi 95% ispitanika, za procenat manje je onih koji znaju da pronađu istoriju pretrage na računaru. Isti procenat ispitanika (94%) zna da napravi prezentaciju u programu PowerPoint ili Prezi. Ukupno 9 od 10 ispitanika sa lakoćom pronalazi sve sadržaje na internetu koji ih interesuju. Kada je u pitanju

redovno ažuriranje šifri za naloge na internetu i čuvanje od drugih osoba, 87% ispitanika to praktikuje. Za procenat manje je onih koji znaju da naprave tabele ili baze podataka, a **uporedno je najmanje onih koji znaju da snime, montiraju i postave video na Youtube, Vimeo ili slične platforme (62%)**. Obrada tekstualnog dokumenta, pravljenje baze podataka ili prezentacije je nešto sa čim su studenti Državnog univerziteta u Novom Pazaru manje upoznati od drugih, a uglavnom i studenti Univerziteta u Nišu.

Grafikon 6.4. – Da li Vi lično...? (u %)

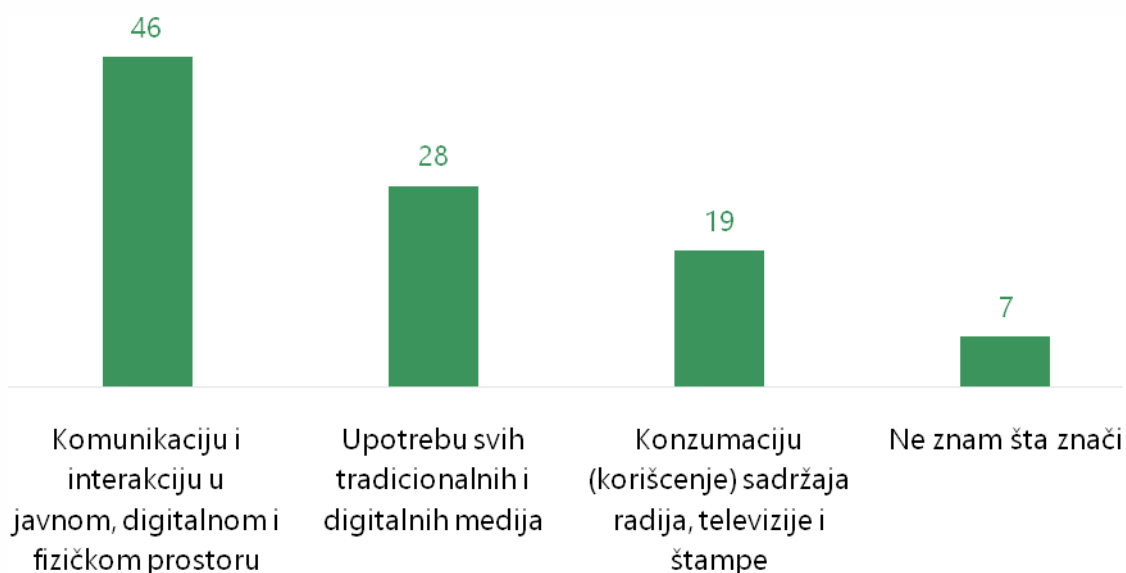

7. Medijska i digitalna pismenost u obrazovanju

Najveći broj studenata koji je učestvovao u istraživanju **medijsku pismenost prevashodno vezuje za komunikaciju i interakciju u javnom, digitalnom i fizičkom prostoru (46%)**. Osim toga, 28% ispitanika smatra da se medijska pismenost

odnosi na upotrebu svih tradicionalnih i digitalnih medija, a 19% na konzumaciju sadržaja radija, televizije i štampe. Preostalih 7% je reklo da ne zna šta je medijska pismenost. Studenti svih univerziteta su medijsku pismenost prevashodno vezivali za komunikaciju i interakciju u javnom, digitalnom i fizičkom prostoru (pre svega studenti društveno-humanističkih fakulteta), uz izuzetak studenata Univerziteta u Novom Sadu koji su je prevashodno vezivali za upotrebu svih tradicionalnih i digitalnih medija, ali u značajnom procentu i za konzumaciju sadržaja radija, televizije i štampe.

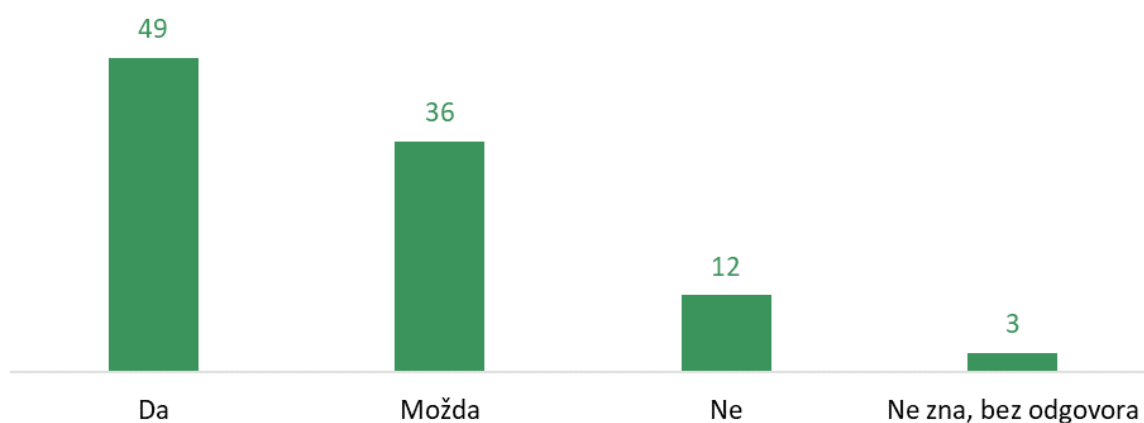
Grafikon 7.1. Medijska pismenost se odnosi na...? (u %)

Oko polovine anketiranih studenata smatra da bi predmet koji bi se na fakultetu bavio medijskom ili digitalnom pismenošću doneo korisna i upotrebljiva znanja.

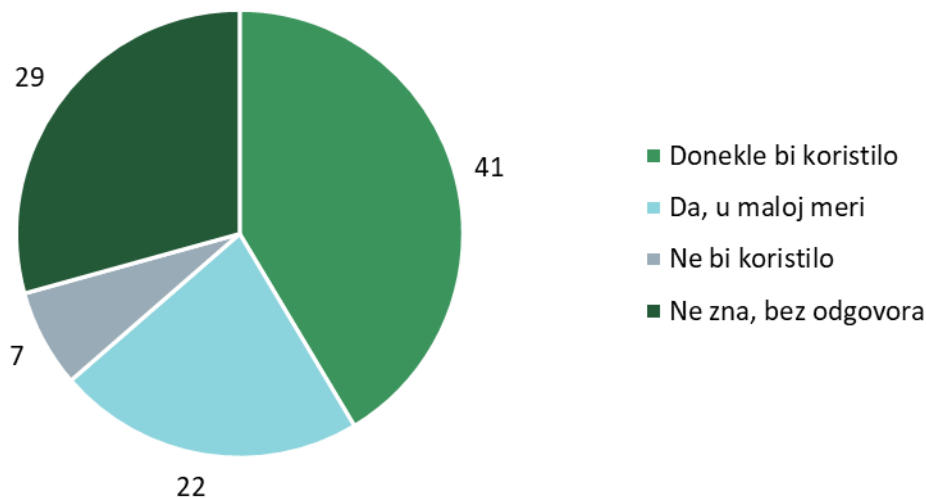
Dilemu u tom pogledu ima 36% ispitanika, dok 12% smatra da takav predmet ne bi doneo nikakvo korisno i upotrebljivo znanje. Da bi ovaj predmet doneo važna znanja pre svega misle studentkinje, potom studenti Univerziteta u Kragujevcu, te studenti fakulteta medicinskog usmerenja.

Grafikon 7.2. Da li smatrate da bi predmet koji bi se bavio medijskom ili digitalnom pismenošću na fakultetu doneo korisna i upotrebljiva znanja? (u %)

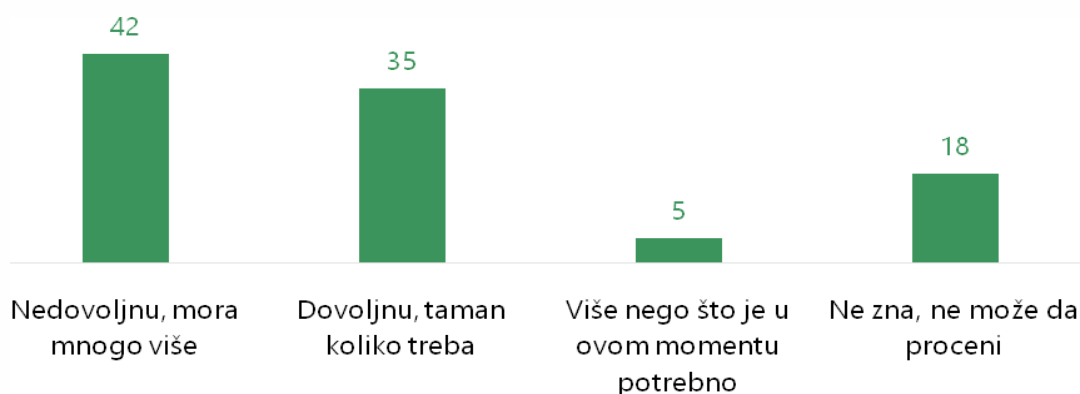
Mada ispitanici nisu odgovarali da bi im u procesu školovanja u značajnoj meri koristilo ako bi ojačali kritičko mišljenje, 41% njih je rekao da bi im to donekle koristilo. Da bi im to značilo u manjoj meri smatra 22% ispitanika, dok je 7% stava da im jačanje kritičkog mišljenja ne bi koristilo u školovanju. Značajan je udeo onih koji nisu znali da procene – čak 29%.

Grafikon 7.3. Da li smatrate da bi Vama lično u procesu školovanja koristilo da ojačate kritičko mišljenje u cilju povećanja kvaliteta Vašeg rada? (u %)

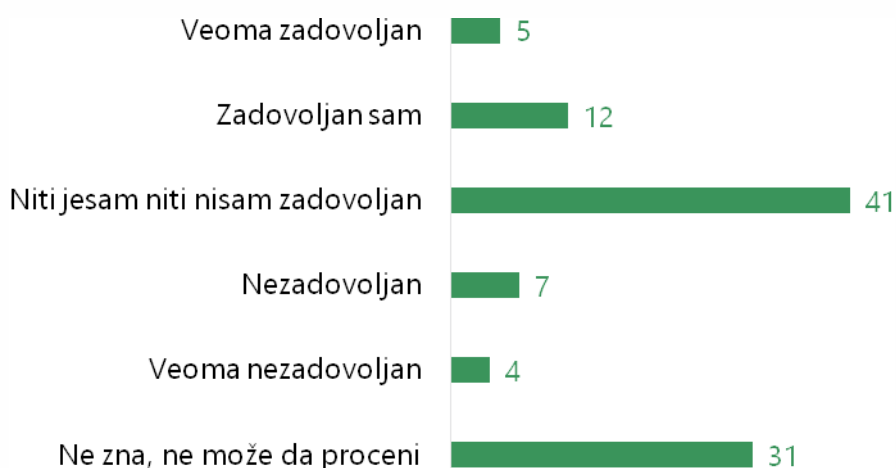
Najviše studenata (42%) koji su bili uključeni u istraživanje smatra da njihov fakultet ne posvećuje dovoljnu pažnju programima medijske i digitalne pismenosti, te da bi morao mnogo više da im se posveti. Oko trećine (35%) pak smatra da njihov fakultet posvećuje dovoljnu pažnju ovim programima, a 5% da se tome posvećuju i više nego što treba. Nezanemarljiv udeo ispitanika od 18% nije znao da proceni. Studenti Univerziteta u Nišu i naročito društveno-humanističkih fakulteta prevashodno smatraju da se programima medijske i digitalne pismenosti posvećuje dovoljna pažnja. S druge strane, studenti Državnog univerziteta u Novom Pazaru i Univerziteta u Beogradu, naročito tehnološki i medicinski fakulteti, smatraju da se ovim programima ne posvećuje dovoljna pažnja.

Grafikon 7.4. Generalno uzev, koliku pažnju Vaš fakultet u svojim programima posvećuje medijskoj i digitalnoj pismenosti? (u %)

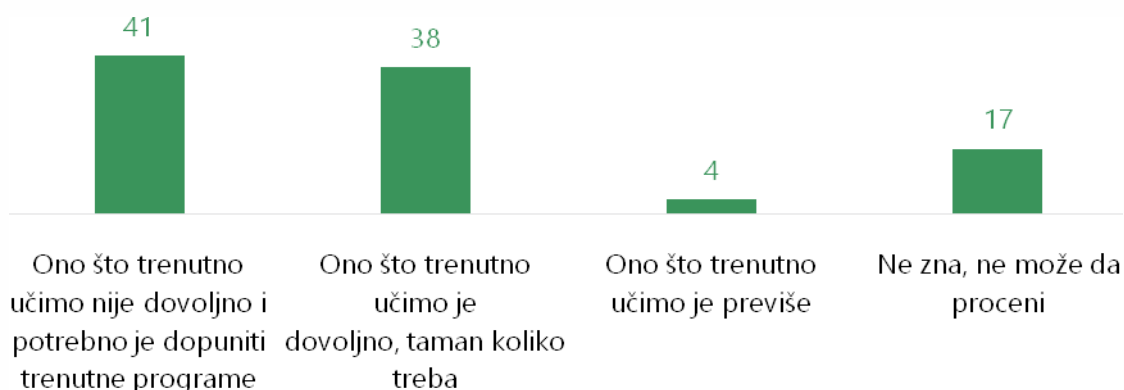
Ispitanici su upitani da izraze u kojoj meri su zadovoljni programima na fakultetu koji se bave medijskom i digitalnom pismenošću. **Da takav program ne postoji na njihovom fakultetu reklo je 27% ispitanika. Kada se oni isključe, dobija se sledeći nalaz: zbirno je 17% onih koji su uglavnom ili veoma zadovoljni programom, 41% nije ni naročito zadovoljan, a ni nezadovoljan, dok je ukupno 11% onih koji su uglavnom ili veoma nezadovoljni. Preostalih 31% ne zna, odnosno nije moglo da proceni. Programima medijske i digitalne pismenosti najviše su zadovoljni studenti Univerziteta u Novom Sadu, a najmanje Državnog univerziteta u Novom Pazaru, dok je nizak nivo zadovoljstva prisutan kod studenata Beogradskog univerziteta.**

Grafikon 7.5. Koliko ste zadovoljni programima na Vašem fakultetu koji se bave medijskom i digitalnom pismenošću?

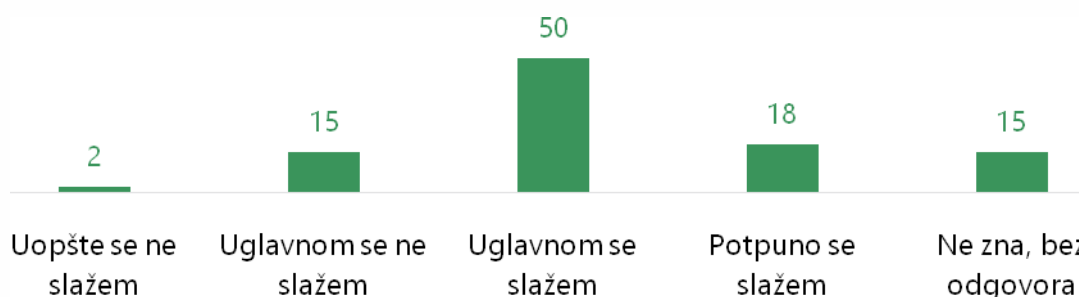
Najviše ispitanika (41%) smatra da se ne uči dovoljno o medijskoj i digitalnoj pismenosti na njihovim fakultetima. S druge strane, 38% ispitanih studenata smatra da se trenutno uči dovoljno na ovu temu, dok je 4% onih koji smatraju da se o medijskoj i digitalnoj pismenosti već uči previše. Preostalih 17% nije moglo da proceni. Mada je ranije navedeno da su studenti Novosadskog univerziteta više nego drugi zadovoljni sadašnjim programima medijske i digitalne pismenosti, upravo oni smatraju da njihovi fakulteti treba da posvete veću pažnju ovome, a posebno studenti tehnoloških fakulteta, ali natprosečno i studenti društveno-humanističkih fakulteta.

Grafikon 7.6. A da li mislite da Vaš fakultet uopšte treba da posveti veću pažnju programima medijske i digitalne pismenosti? (u %)

Studenti su upitani da li misle da bi implementacija medijske pismenosti kao skupa znanja i veština koji utiču na pristup, upravljanje, čuvanje informacija, kreativno korišćenje tehnologija, odgovorno ponašanje u javnom prostoru i obuhvata medije, gejming i nove oblike sadržaja u digitalnom okruženju bila korisna za njihova ukupna praktična i teorijska znanja i veštine. **Sa ovom tvrdnjom se polovina ispitanika uglavnom slaže, uz još 18% onih koji se u potpunosti slažu.** S druge strane, 15% je onih koji se uglavnom ne slažu, uz svega 2% onih koji se uopšte ne slažu sa ovom tvrdnjom. Da bi primena medijske pismenosti bila korisna za sveukupna znanja i veštine, pre svega smatraju studentkinje, kao i sveukupno studenti Univerziteta u Nišu i Univerziteta u Beogradu.

Grafikon 7.7. Da li smatrate da bi implementacija medijske pismenosti kao skupa znanja i veština bila korisna za Vaša ukupna praktična i teorijska znanja i veštine? (u %)

Naposletku, **studenti su upitani koja bi bila jedna konkretna i prioritarna stvar koja bi mogla da unapredi programe za medijsku ili digitalnu pismenost** u formi otvorenog pitanja (odgovore su upisivali sami ispitanici). Odgovore je pisalo 13%

ispitanika, dok ostali nisu napisali svoje mišljenje. **Najčešći odgovori tiču se edukacije u većoj meri.** Dok se jedni ispitanici fokusiraju na poboljšanje programa medijske i digitalne pismenosti na fakultetima (npr. dodati novi kurs, držati jedno predavanje svaki semestar, onlajn diskusije i sl.), drugi su mišljenja da sa edukacijom po ovom pitanju treba krenuti i ranije, od osnovne škole. Predlozi koji su takođe navođeni su i da je potrebno relevantne programe osavremeniti, da bi trebalo napraviti priručnike ili pamflete i slično. **Jedan deo ispitanih studenata fokusirao se na medije,** odnosno na činjenicu da su oni ti koji treba da šire svest i informacije o medijskoj i digitalnoj pismenosti, dok je jedan odgovor sugerisao da pre svega novinari treba da se „opismene“. Jedan student smatra da su potrebni slobodniji mediji kao preduslov. Dvoje studenata je fokus stavilo na **društvene mreže,** odnosno na to da programi medijske i digitalne pismenosti treba najpre da se osvrnu na društvene mreže.

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

propulsion

CeSID

Izrada ove publikacije omogućena je uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i ne predstavlja nužno stavove USAID-a ili Vlade SAD.